

KKO 2023:90 – Epävarsinaisen laiminlyöntirikoksen konstruktion soveltuminen tahalliseen rikokseen

1. Johdanto

Korkeimman oikeuden (KKO) 22.11.2023 antama ennakkoratkaisu KKO 2023:90 koskee laiminlyöntirikosta. Kyseessä on ensimmäinen kerta, kun korkein oikeus arvioi henkilön syyllistyneen tahalliseen rikokseen epävarsinaisella laiminlyöntirikoksella.¹ Ratkaisu on merkittävä, koska kotimaisessa oikeuskäytännössä epävarsinaisien laiminlyöntirikosten tapauksessa on pitkälti ollut kysymys tuottamuksellisten rikosten arvioinnista.²

Oikeuskirjallisuudessa on kuitenkin tiedostettu laiminlyönnillä toteutettavan tahallisen rikoksen mahdollisuus, jota on tosin pidetty etenkin vanhemmassa oikeuskirjallisuudessa lähinnä teoreettisena ja jonka konkretisoitumiseen tosielämässä on suhtauduttu varauksellisesti.³ Varauksellista suhtautumista on perusteltu seuraavasti: vaikka tahallinen rikos olisi sinänsä toteutettavissa laiminlyönnillä, henkilö harvoin mieltäisi seurausta laiminlyöntitilanteissa niin todennäköiseksi, että tahallisuusvaatimus täytyisi.⁴ Uudemmassa oikeuskirjallisuudessa pidättyväinen suhtautuminen on alkanut muuttua suvaitsevampaan suuntaan, ja tässä uudemmassa oikeuskirjallisuudessa on katsottu oikeusjärjes-

* *Kaarle Vuorinen*, OTM, erityisasiantuntija, työ- ja elinkeinoministeriö. Kirjoittaja kiittää OTM Erik Kemppaista oikeustapauskommenttiluonnoksen kommentoinnista.

1. Alemmiltä oikeusasteilta sen sijaan löytyy ratkaisuja, joissa henkilön on katsottu syyllistyneen tahalliseen rikokseen epävarsinaisella laiminlyöntirikoksella. Ks. esim. Turun hovioikeus 15.3.2013 nro 637, Itä-Suomen hovioikeus 27.2.2018 nro 18/108644 ja Pohjois-Karjalan käräjäoikeus 4.1.2021 nro 21/100095, joissa vastaajan on katsottu syyllistyneen tahalliseen henkiriikokseen epävarsinaisella laiminlyöntirikoksella.
2. Ks. esim. KKO 1994:101; KKO 2007:62 ja KKO 2018:90. Ks. myös Heli Korkka-Knuts – Dan Helenius – Dan Frände, *Yleinen rikosoikeus*. 3. uudistettu painos. Edita 2020, s. 213, jotka ovat tarjonneet selitykseksi tuomioistuimien haluttomuudelle tuomita tahallisista rikoksista laiminlyöntien yhteydessä vallitsevaa moraalikatsomusta.
3. Ks. Harri Palmén, *Laiminlyöntirikoksista: tutkimus erityisen toimintavollisuuden merkityksestä laiminlyönnin rankaisemisessa*. Helsingin yliopisto 1978, s. 97–98 ja Tapio Lappi-Seppälä, *Rangaistuksen määräämisestä I. Teoria ja yleinen osa*. Suomalainen Lakimiesyhdistys 1987, s. 372–373.
4. Ks. Ari-Matti Nuutila, *Rikosoikeudellinen huolimattomuus*. Lakimiesliiton Kustannus 1996, s. 234. Nuutila on katsonut, että periaatteessa myös esimerkiksi surma voidaan toteuttaa laiminlyönnillä, mutta on paikallistanut tahallisuuteen liittyvän haasteen.

tyksen tunnustavan, että epävarsinaisen laiminlyönnin tunnusmerkistöä sovelletaan myös tahallisiin rikoksiin.⁵ Haasteena on kuitenkin ollut se, ettei korkein oikeus ollut aikaisemmin ottanut kantaa siihen, millä edellytyksillä tahallinen rikos voidaan lukea syyksi epävarsinaisena laiminlyöntirikoksena.

Laiminlyönnin rangaistavuudesta säädetään rikoslain (39/1889, RL) 3 luvun 3 §:ssä, jonka mukaan vastuu voi perustua siihen, että rikossäännöksessä on nimenomaisesti määrätty laiminlyönti rangaistavaksi (varsinainen laiminlyöntirikos), tai siihen, että tekijä on jättänyt estämättä tunnusmerkistön mukaisen seurauksen syntymisen, vaikka hänellä on ollut erityinen oikeudellinen velvollisuus estää seurauksen syntyminen (epävarsinainen laiminlyöntirikos). Epävarsinaisessa laiminlyöntirikoksessa sinänsä aktiiviseen toimintaan viittaava erityisen osan tunnusmerkistö mukautetaan kattamaan myös laiminlyönti, mikä asettaa epävarsinaisen laiminlyöntirikoksen arvioinnille haasteita. Vastuuarvioinnissa on kiinnitettävä huomiota seuraaviin seikkoihin: mahtuuko laiminlyönti erityisen osan tunnusmerkistön sanamuodon merkityssisältöön, mikä on erityisen oikeudellisen velvollisuuden henkilöllinen ulottuvuus, ja lopuksi, mikä on velvollisuuden sisältö käsiteltävässä konkreettisessa tapauksessa.⁶

Tahallinen epävarsinainen laiminlyöntirikos vaatii tekijältä erityistä määrätietoisuutta ja tahtoa, toisin sanoen välinpitämättömyyttä suhteessa aiheutuvaan seuraukseen ja olosuhteisiin, jotka perustavat henkilölle erityisen oikeudellisen velvollisuuden estää seuraus. Epävarsinaisen laiminlyöntirikoksen tunnusmerkistön soveltumisesta tahallisiin rikoksiin on vallinnut oikeustieteessä epäselvyyttä, kuten edellä todettiin. Tässä oikeustapauskommentissa arvioidaan, selkeyttävätkö ratkaisu KKO 2023:90 ja sen perustelut tätä epäselvyyttä.

2. Asian tausta

Tapauksessa A oli vuokrannut B:ltä sähkölämmitteisen omakotitalon ja osapuolten välillä oli solmittu vuokrasopimus, joka sisälsi sähkösopimusta koskevan ehdon. A oli useiden kuukausien ajan laiminlyönyt sähkölaskujen maksamisen ja jättänyt talon talviaikaan tyhjilleen ilmoittamatta B:lle lähdistään ja odotetta-

5. Ks. Tatu Hyttinen – Jussi Tapani, HIV-infektio ja rikosoikeudellinen vastuu. *Lakimies* 6/2017, s. 767–788, 780, jotka ovat perustaneet näkemyksensä edellä mainittuun Turun hovioikeuden ratkaisuun. Ks. myös Sakari Melander, Rikosvastuun yleiset edellytykset. *Tietosanoma* 2016, s. 116, jonka mukaan periaatteessa on mahdollista arvioida myös tahallista tekoa epävarsinaisena laiminlyöntinä.

6. Ks. Jussi Tapani – Matti Tolvanen – Tatu Hyttinen, Rikosoikeuden yleinen osa – Vastuuoppi. *Alma Talent* 2019, s. 220.

vissa olleesta sähköjen katkaisusta. Sähköyhtiön katkaistua talosta sähköt talon putket ja vesikalusteet olivat jäätyneet ja rikkoutuneet aiheuttaen vesivahingon.

Keski-Suomen käräjäoikeus katsoi tapauksessa täyttyvän laiminlyönnin rangaistavuudelle säädetyt edellytykset, koska rikoslain 3 luvun 3 §:n 2 momentissa tarkoitettu erityinen oikeudellinen velvollisuus estää seuraus saattoi säännöksen mukaan perustua sopimukseen. Lisäksi käräjäoikeus piti A:n tekoa tahallisena, koska A oli tiennyt vuokrakohteen olevan sähkölämmitteinen ja että sähkö oli varsinkin talviaikaan välttämätön vuokrakohteen lämpimänä ja kunnossa pysymiselle. Näin A:n oli täytynyt pitää syntyneitä vahinkoja vähintäänkin varsin todennäköisenä seurauksena laiminlyönneistään. Tahallisuuden osalta käräjäoikeus kiinnitti huomiota ainoastaan seuraustahallisuuteen. Käräjäoikeus arvioi myös, että vahingonteolla oli aiheutettu erittäin suurta vahinkoa ja että rikos oli myös kokonaisuutena arvioiden törkeä. Käräjäoikeus luki A:n syyksi törkeän vahingonteon, josta oikeudenmukainen seuraamus oli 6 kuukauden pituinen vankeusrangaistus.⁷

A valitti tuomiostaan Vaasan hovioikeuteen ja vaati syytteen hylkäämistä. Hovioikeus hyväksyi käräjäoikeuden ratkaisun tahallisuutta koskevalla lisäyksellä: A:n katsottiin olleen riidattomasti tietoinen vuokrasopimuksesta ja sen sähkösopimusta koskevasta ehdosta.⁸ Tällä lisäyksellä hovioikeus viittasi erityisesti olosuhdetahallisuuteen. Hovioikeuden olosuhdetahallisuutta koskeva lisäys oli perusteltu, koska peittämisperiaatteen mukaan tahallisuuden on katettava koko oikeudenvastainen teko eli teonhetkiset olosuhteet ja teon seuraukset.⁹ Epävarsinaisessa laiminlyöntirikoksessa vastuuaseman perustava olosuhde on yksi sellainen elementti, joka tahallisuuden on katettava.¹⁰ Näin A:n tahallisuuden katsottiin kattavan sekä laiminlyönnin seuraukset että sen hetkiset olosuhteet. Hovioikeus ei muuttanut käräjäoikeuden tuomion lopputulosta.

Korkein oikeus myönsi A:lle valitusluvan oikeudenkäymiskaaren 30 luvun 3 §:n 2 momentin 2 kohdan nojalla rajoitettuna koskemaan kysymystä siitä, oliko A syyllistynyt hänen syykseen luetulla menettelyllä vahingontekorikokseen.¹¹ Korkeimmassa oikeudessa oli erityisesti arvioitava, voiko vahingontekorikokseen syyllistyä laiminlyönnillä ja onko A:lla ollut vahingon estämiseen rikoslain 3 luvun 3 §:n 2 momentissa tarkoitettu erityinen oikeudellinen velvollisuus, jonka A on laiminlyönyt.

7. Keski-Suomen käräjäoikeuden tuomio 30.3.2021 nro 21/114139. Käräjäoikeus tuomitsi A:n törkeästä vahingonteosta sekä täytäntöönpantavaksi määrätystä jäännösrangaistuksesta, jonka vaikutus yhteiseen rangaistukseen oli 6 kuukautta, yhteiseen 1 vuoden vankeusrangaistukseen.

8. Vaasan hovioikeuden tuomio 8.6.2022 nro 22/124046.

9. Peittämisperiaatteesta ks. esim. Korkka-Knuts – Helenius – Frände 2020, s. 182 ja Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2019, s. 264.

10. Ks. Korkka-Knuts – Helenius – Frände 2020, s. 213.

11. A vaati valituksessaan, että syyte hylätään. Syyttäjät ja B puolestaan vaativat vastauksissaan, että valitus hylätään.

3. Korkeimman oikeuden ratkaisu ja sen arviointi

3.1. Voiko vahingontekoon syyllistyä laiminlyönnillä?

Korkein oikeus aloitti arvionsa siitä, voiko vahingontekoon syyllistyä laiminlyönnillä. Rikoslain 35 luvun 1 §:n mukaan se, joka oikeudettomasti hävittää tai vahingoittaa toisen omaisuutta, on tuomittava vahingonteosta sakkoon tai vankeuteen enintään yhdeksi vuodeksi. Tunnusmerkistössä ei ole nimenomaisesti säädetty laiminlyöntiä rangaistavaksi, vaan teonkuvauksessa puhutaan hävittämisestä ja vahingoittamisesta. Näin korkein oikeus lähestyi asiaa rikoslain 3 luvun 3 §:n 2 momentin epävarsinaisen laiminlyöntirikoksen konstruktion kautta, mikä edellytti arviota siitä, mahtuuko laiminlyönti rikoslain 35 luvun 1 §:n sanamuodon merkitysisältöön. Arvioinnissaan korkein oikeus toi esiin rikoslain 3 luvun 3 §:n esityöt, joiden mukaan vastuu epävarsinaisesta laiminlyöntirikoksesta edellyttää, että tunnusmerkistössä käytetty teonkuvaus kattaa myös passiivisen suhtautumisen.¹²

Korkein oikeus päätyi siihen, että vahingonteon tunnusmerkistön ilmaisu ”vahingoittaa toisen omaisuutta” on perusteltua ymmärtää tarkoittavan vahinkoseurauksen aiheuttamista toisen omaisuudelle eikä tunnusmerkistön kirjoitusasu sulje ulkopuolelle laiminlyöntiä.¹³ Tulkinta saa tukea myös esitöistä, joissa on nimenomaisesti todettu, että toisen surmaaminen tai terveyden vahingoittaminen on mahdollista passiivisella suhtautumisella.¹⁴ Myös oikeuskirjallisuudessa on katsottu, että vahingontekoon voidaan syyllistyä laiminlyönnillä.¹⁵ Korkeimman oikeuden tulkinta vahingonteon tunnusmerkistön teonkuvauksen merkitysisällöstä on perusteltu, koska ilmaisu ”vahingoittaa toisen omaisuutta” tulee ymmärtää laajasti eikä sen toteutustapojen alaa tulisi rajata yksinomaan aktiiviseen tekemiseen.

12. Hallituksen esitys Eduskunnalle rikosoikeuden yleisiä oppeja koskevan lainsäädännön uudistamiseksi 44/2002 vp, s. 42–43. Korkein oikeus toi esiin myös, että tunnusmerkistöt on saatettu laatia niin, ettei laiminlyönti ole yleisten tulkintaperiaatteiden mukaisesti sijoitettavissa sanamuodon merkitysisältöön. Esimerkkeinä tällaisista tunnusmerkistöistä esitöissä on mainittu tunnusmerkistöt, jotka edellyttävät kehittämistä, houkuttelemista, kokoukseen osallistumista, kuljettamista, käyttämistä tai tietojen antamista. Tällaisten rikosten, kuten myös omakätisten rikosten, toteuttamisen mahdollisuus laiminlyönnillä on arvioitu lähes olemattomaksi.

13. KKO 2023:90, kohdat 7 ja 8.

14. HE 44/2002 vp, s. 42.

15. Pekka Viljanen, Vahingontekorikokset, s. 547–572 teoksessa Dan Frände – Tatu Hyttinen – Heikki Kallio – Heli Korkka-Knuts – Jussi Matikkala – Jussi Tapani – Matti Tolvanen – Pekka Viljanen – Markus Wahlberg, Keskeiset rikokset. 5. uudistettu painos. Edita 2023, s. 553.

3.2. Erityinen oikeudellinen velvollisuus

Toiseksi korkein oikeus arvioi sitä, oliko A:lla erityinen oikeudellinen velvollisuus estää seuraus, joka on epävarsinaista laiminlyöntirikosta koskevan rangaistusvastuun edellytys.¹⁶ Erityinen oikeudellinen velvollisuus voi rikoslain 3 luvun 3 §:n 2 momentin mukaan perustua 1) virkaan, toimeen tai asemaan, 2) tekijän ja uhrin väliseen suhteeseen, 3) tehtäväksi ottamiseen tai sopimukseen, 4) tekijän vaaraa aiheuttaneeseen toimintaan tai 5) muuhun niihin rinnastettavaan syyhyn.

Korkein oikeus toi esiin esitöiden lausuman, jonka mukaan toimintavelvoitteen tulisi olla ankkuroitavissa oikeusjärjestyksen muuhun normistoon.¹⁷ Toimintavelvoitteen oikeudellisuuden vaatimus voidaan johtaa perustuslain (731/1999, PL) 8 §:n ja rikoslain 3 luvun 1 §:n laillisuusperiaatteesta, josta seuraa, ettei pelkkä moraalinen velvollisuus riitä rangaistusvastuuseen. Oikeudellisuuden vaatimuksen pääasiallisena tarkoituksena on toimia rajauksena sinänsä avoimille vastuusäännöille varmistuen, ettei rangaistusvastuu synny ennakoimattomasti.¹⁸

Korkein oikeus lähestyi toimintavelvoitteen oikeudellisuuden arviointia ankkuroimalla A:n toimintavelvoitteen asuinhuoneiston vuokrauksesta annetun lain (481/1995) 25 §:n 1 momentin ensimmäiseen virkkeeseen, jonka mukaan vuokralaisen on hoidettava huoneistoa huolellisesti.¹⁹ Korkein oikeus viittasi lisäksi ratkaisuun KKO 2022:61, jossa arvioitiin, että huoneiston huolellisen hoitamisen lähtökohtana voidaan pitää tavanomaista asumista ja sitä, että vuokralainen toiminnassaan ja eri tilanteissa huomioi sen, että huoneisto on toisen omaisuutta. Huoneiston huonoa hoitamista voi olla muun muassa se, ettei vuokralainen kerro vuokranantajalle havaitsemistaan vioista, jolloin viat pääsevät pahenemaan.²⁰ Tapauksessa korkein oikeus pystyi ankkuroimaan sinänsä yleismaailmallisesti selkeältä vaikuttavan toimintavelvoitteen suoraviivaisesti oikeus-

16. KKO 2023:90, kohta 9.

17. KKO 2023:90, kohta 9. Ks. HE 44/2002 vp, s. 43.

18. Ks. Tapio Lappi-Seppälä, Rikosoikeuden yleisiä oppeja koskeva uudistus I. Lakimies 5/2003, s. 751–788, 764–765 alaviite 36. Kotimaisessa oikeuskirjallisuudessa on katsottu, ettei oikeudellisuuden vaatimukselle tulisi antaa kovin tiukkaa merkitystä eikä toimintavelvoitteen edellytykseksi tulisi asettaa esimerkiksi nimenomaista lain normia vaan että myös muut oikeuslähteet täyttävät vaatimuksen. Oikeuskirjallisuudessa on kuitenkin huomautettu, että tulkinnanvaraiseksi on jäänyt se, tuleeko muuhun oikeuslähteeseen kuin lakiin perustuvan velvoitteen olla kirjatussa muodossa – esimerkiksi korkeimman oikeuden oikeuskäytännössä. Ks. edellinen viittaus ja Jussi Virtanen, Laiminlyöjän petos. Oikeustiede–Jurisprudentia XXXVIII:2005, s. 521–601, 549 sekä Melander 2016, s. 117.

19. Lisäksi saman säännöksen 2 momentin ensimmäisen virkkeen mukaan vuokralainen on velvollinen korvaamaan vuokranantajalle myös vahingon, jonka huoneistossa vuokralaisen luvalla oleskeleva henkilö on tahallisesti taikka laiminlyönnillään tai muulla huolimattomuudellaan aiheuttanut huoneistolle.

20. KKO 2023:90, kohta 10. Ks. myös KKO 2022:61, kohdat 8 ja 9.

järjestyksen normistoon ja jopa löytämään oikeuskäytännöstä merkityssisältöä sille, mitä toimintavelvoite konkreettisesti sisälsi.

Korkein oikeus arvioi, että A:lla oli vuokrasopimuksen sähkösovinnusta koskeneen sopimusehdon perusteella velvollisuus huolehtia vuokraamansa omakotitalon sähköistä suoraan energialaitoksen kanssa tekemänsä sähkösovinnuksen mukaisesti ja että on yleisesti tunnettua, että sähköjen katkaisu talviaikana voi aiheuttaa kiinteistölle vahinkoa. Näin korkein oikeus katsoi A:lla olleen rikoslain 3 luvun 3 §:n 2 momentin mukainen erityinen oikeudellinen velvollisuus ryhtyä toimiin vahinkoseurauksen estämiseksi ainakin ilmoittamalla tilanteesta vuokranantajalle.²¹ Rikoslain 3 luvun 3 §:n 2 momentin esimerkkilistauksessa mainitaan yhtenä erityisen oikeudellisen velvollisuuden perusteena tehtäväksi ottaminen tai sopimus. A:n erityinen oikeudellinen velvollisuus estää vahinkoseuraus pystyttiin perustamaan A:n muodolliseen asemaan vuokralaisena ja ankkuroidaan oikeusjärjestyksen suoraviivaisesti.

Ratkaisun ansioksi on luettavissa, että korkein oikeus muotoili sen teon, johon A:n olisi vähintäänkin pitänyt ryhtyä seurauksen estämiseksi – ilmoittaa tilanteesta B:lle. Epävarsinaisen laiminlyöntirikoksen arvioinnissa on vahvasti läsnä kysymys siitä, mitä henkilön olisi tullut konkreettisesti tehdä välttääkseen rangaistusvastuun. Samalla on huomattava, että vasta ilmoittamisvelvoitteen laiminlyönti synnytti rangaistusvastuun ja laiminlyönnin arviointi kohdistui siis ilmoittamatta jättämiseen eikä sähkölaskujen maksamatta jättämiseen.²²

Toimintavelvoitteen itsenäisen jäsentelyn johdosta voitaisiin tulkita, että A:n aikaisempi toiminta, muun muassa sähkölaskujen maksamatta jättäminen, oli korkeimman oikeuden mukaan luonteeltaan primääriä.²³ Toisaalta A:n ilmoittamista koskevan toimintavelvoitteen voidaan katsoa johtuvan epäonnistumisesta alkuperäisessä velvollisuudessa – sähkölaskujen maksamisessa. A:n olisi tullut hyvittää epäonnistumisensa sopimusehdon mukaisessa velvollisuudessa ilmoittamalla B:lle tilanteesta, jotta B olisi pystynyt reagoimaan tilanteeseen ja estämään vahingon aiheutumisen. Tällaisesta toissijaisesta alkuperäisen velvoitteen epäonnistumisen hyvittävästä velvoitteesta on angloamerikkalaisessa oikeuskirjallisuudessa käytetty nimitystä ”fallback duty”, joka voidaan suomentaa ”varmistusvelvoitteeksi”.²⁴

21. KKO 2023:90, kohta 11.

22. Vrt. Keski-Suomen käräjäoikeuden tuomio 30.3.2021 nro 21/114139. Käräjäoikeuden perusteluissa A:lla katsottiin olleen vuokrasopimuksen ja asuinhuoneiston vuokrauksesta annetun lain 25 §:ssä säädetyn nojalla velvollisuus hoitaa vuokrahuoneistoa huolellisesti, mistä huolimatta hän oli laiminlyönyt sähkölaskujen maksamisen ja tästä ilmoittamisen B:lle. Käräjäoikeus siis hahmotti A:n velvollisuuden laajemmin.

23. Ks. ratkaisut KKO 1975 II 1 ja KKO 1981 II 97, joissa korkein oikeus on filosofisen teon teoriaa mukaillen tulkinnut vastaajan laiminlyöntiä edeltäneen toiminnan primääriksi.

24. Ks. John Gardner, *The Negligence Standard: Political Not Metaphysical*. *The Modern Law Review* 80(1) 2017, s. 1–21, 4, joka on katsonut velvollisuuksien ominaispiirteeksi sen, että hen-

3.3. Syy-yhteys ja tahallisuus

Kolmanneksi korkein oikeus arvioi laiminlyönnin ja seurauksen välistä syy-yhteyttä sekä tahallisuutta. Korkein oikeus katsoi, ettei vahinkoa olisi syntynyt ilman A:n laiminlyöntiä ja näin syy-yhteyden vaatimus täyttyi.²⁵ Korkeimman oikeuden kanta on perusteltu, koska voidaan luotettavasti olettaa, että B olisi ryhtynyt toimenpiteisiin vahingon estämiseksi, jos A olisi ilmoittanut hänelle tilanteesta, kun huomioi B:n intressin vuokranantajana. Tapauksen tosiseikasto oli laiminlyöntitapaukselle poikkeuksellisen selkeä, eikä se edellyttänyt syy-yhteyden osalta kovinkaan kiperää arviointia.²⁶

Tahallisuutta korkein oikeus joutui arvioimaan, koska rikoslain 35 luvun 1 §:n vahingonteko edellyttää tahallisuutta. Tahallisuuden osalta korkein oikeus tyytyi lakonisesti lausumaan seuraavaa: ”Alempien oikeuksien mainitsemilla perusteilla A:n on katsottava laiminlyöneen velvollisuutensa ja aiheuttaneen syytteessä tarkoitetun vahingon tahallaan.”²⁷ Korkein oikeus ei siis ryhtynyt itse arvioimaan tapauksessa A:n tahallisuutta.

Epävarsinaisen laiminlyöntirikoksen tapauksessa tahallisuuden arviointi on huomattavasti vaikeampaa kuin aktiivisella tekemisellä tehdyn rikoksen kyseessä ollessa. Arvioinnissa on pystyttävä luotettavasti todentamaan, että henkilö tahallaan jätti tekemättä sen teon, joka hänen olisi pitänyt tehdä, mikä aiheutti tunnusmerkistön mukaisen seurauksen. Tässä on kyse seuraustahallisuudesta, jonka arvioinnissa syy-yhteys ja tahallisuus kietoutuvat toisiinsa. Nyt kommentoitavassa ratkaisussa seuraustahallisuuden arviointi ei aiheuta juurikaan haasteita, koska pystytään objektiivisesti luotettavasti arvioimaan, että A:n oli tullut pitää syntyneitä vahinkoja vähintäänkin varsin todennäköisenä seurauksena ilmoittamisvelvoitteen laiminlyönnistään.²⁸

kilön epäonnistuessa velvollisuuden täyttämässä tämä hankkii itselleen välittömästi uuden velvollisuuden, jonka tarkoituksena on hyvittää alkuperäisen velvollisuuden epäonnistuminen.
25. KKO 2023:90, kohta 12.

26. Vrt. esim. KKO 2019:98, jossa korkein oikeus joutui operoimaan syy-yhteyden osalta erittäin vaikean tosiseikaston kanssa. Tapauksessa työterveyslääkäri oli syyllistynyt huolimattomuuteen potilasta hoitaessaan ja työterveyslääkäri tuomittiin rikoslain 40 luvun 10 §:n mukaisesta tuottamuksellisesta virkavelvollisuuden rikkomisesta. Kuolemantuottamusta koskeva syyte kuitenkin hylättiin, koska ei voitu suurella todennäköisyydellä sulkea pois sitä mahdollisuutta, että potilas olisi kuollut, vaikka työterveyslääkäri olisi toiminut huolellisesti eikä laiminlyöntiä olisi tapahtunut. Syy-yhteyden vaatimuksesta ks. myös Johannes Koskenniemi – Jussi Tapani, Syy ja seuraus – Mistä laiminlyöjä voi olla vastuussa?, s. 276–291 teoksessa Esko Yli-Hemminki – Sakari Melander – Kimmo Nuotio (toim.), Rikoksen ja rangaistuksen filosofia. Gaudeamus 2022.

27. KKO 2023:90, kohta 13.

28. Ks. KKO 2023:90, kohta 11, jossa korkein oikeus totesi yleisesti tunnettua olevan, että sähköjen katkaiseminen talvisaikaan voi aiheuttaa kiinteistölle vahinkoa.

Haasteeksi muodostuu kuitenkin se, että epävarsinainen laiminlyöntirikos saa merkityssisältönsä erityisestä oikeudellisesta velvollisuudesta.²⁹ Ilman erityistä oikeudellista velvollisuutta kyseessä on ainoastaan tekemättä jättäminen, joka ei ole rangaistava. Kuten edellä todettiin, erityinen oikeudellinen velvollisuus on yksi olosuhde, joka henkilön tahallisuuden on katettava. Olosuhdetahallisuuden osalta on rikosoikeudessa tehty ero deskriptiivisten ja normatiivisten tunnusmerkistökiteijöiden välillä. Deskriptiiviset tunnusmerkistökiteijät edellyttävät tahallisuuden täyttymiseksi ainoastaan jonkinasteista havaitsemista tai tunnistamista, kun normatiivisiin tunnusmerkistökiteijöihin liittyy vaatimus niiden sisällön ymmärtämisestä.³⁰ Tahallisuuden täytyminen edellyttää normatiivisten tunnusmerkistökiteijöiden tapauksessa sitä, että tekijä ymmärtää tunnusmerkistökiteijän samansuuntaisesti lainkäyttäjän kanssa tai on ainakin selvillä niistä tosiasiallisista olosuhteista, joiden varaan oikeudellinen arvio perustuu.³¹ Selvää on, että rikoslain 3 luvun 3 §:n 2 momentin edellyttämä ”erityinen oikeudellinen velvollisuus” on luonteeltaan normatiivinen tunnusmerkistökiteijä, koska se on altis oikeudellisille arvostuksille eikä sen merkityssisältö ole aistillisesti havaittavissa tai luonnontieteellisesti mitattavissa.³²

Koska korkein oikeus toisti tahallisuuden osalta alempien oikeuksien perustelut, on huomiota kiinnitettävä erityisesti hovioikeuden lisäykseen, jonka mukaan A oli riidattomasti tietoinen vuokrasopimuksesta ja sen sähkösisopimusta koskevasta ehdosta.³³ Tätä lausumaa voidaan ensinnäkin lähestyä niin, että olosuhdetahallisuuden täyttymiseen riittäisi pelkästään se, että henkilö on tietoinen erityisen oikeudellisen velvollisuuden perustavista seikoista. Näin tulkittuna olosuhdetahallisuuden täyttymiseen A:n osalta riitti jo pelkästään tietoisuus vuokrasopimuksesta ja sen sähkösisopimusta koskevan ehdon olemassaolosta. Korkein oikeus vaikuttaa perustaneen tulkintansa tähän lähestymistapaan. Tämä lähestymistapa kuitenkin yksinkertaistaa erityisen oikeudellisen velvollisuuden

29. Ks. Lauri Luoto, Samanarvoisuusvaatimus epävarsinaisen laiminlyöntirikoksen rangaistavuuden edellytyksenä. *Lakimies* 5/2023, s. 680–702, 680–681.

30. Ks. HE 44/2002 vp, s. 105; Jussi Matikkala, Tahallisuudesta rikosoikeudessa. *Suomalainen Lakimiesyhdistys* 2005, s. 554–556 sekä Tapio Lappi-Seppälä, Rikosoikeuden yleisiä oppeja koskeva uudistus II. *Lakimies* 1/2004, s. 3–36, 6–7. Esimerkkeinä deskriptiivisistä tunnusmerkistökiteijöistä on oikeuskirjallisuudessa mainittu ”hissi” ja ”raitiovaunu”, kun normatiivisina tunnusmerkistökiteijöinä on mainittu ”kokonaisuutena arvostellen törkeä” ja ”yhteiskunnan tärkeä toiminta”.

31. Ks. HE 44/2002 vp, s. 105. Tahallisuuden täytyminen ei siis edellytä normatiivisten tunnusmerkistökiteijöiden tapauksessa sitä, että tekijän ja lainkäyttäjän välillä vallitsisi täysi yhteisymmärrys. Oikeuskirjallisuudessa tästä on käytetty käsitettä maallikon paneeliarvostus. Ks. esim. Matikkala 2005, s. 552–553 ja Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2019, s. 295–296.

32. Ks. Pekka Koponen, Talousrikokset rikos- ja prosessioikeuden yhtymäkohdassa. Erityisesti tahallisuuden ja syytesidonnaisuuden kannalta tarkasteltuna. *Suomalainen Lakimiesyhdistys* 2004, s. 273.

33. KKO 2023:90, kohta 13.

ulottuvuuden arviointia, jota on pidetty oikeustieteessä poikkeuksellisen haastavana.³⁴ Nähdäkseni se, että A oli tietoinen vuokrasopimuksesta ja sen sähkösovimusta koskevasta ehdosta, ei vielä yksistään riitä tahallisuuden täyttymiseen, koska se ei huomioi A:han kohdistuvaa toimintavelvoitetta, joka tahallisuuden on myös katettava.

Toisaalta olosuhdetahallisuuden täyttymiseksi voitaisiin edellyttää, että henkilöllä on jonkinasteinen ymmärrys siitä, mitä erityinen oikeudellinen velvollisuus häneltä edellyttää. Näin tulkittuna A:n olisi tullut jollain tasolla ymmärtää, että häneen kohdistuva erityinen oikeudellinen velvollisuus voi edellyttää hänen viime kädessä varmistavan, ettei asunto jää tyhjilleen sähköittä, ja ilmoittavan asiasta B:lle. Tämä lähestymistapa ei kuitenkaan tarkoita, että A:lta olisi vaadittu perusteellista punnintaa toimintavelvollisuutensa konkreettisesta sisällöstä. Tärkeintä on huomioida, että tämä lähestymistapa vaikeuttaa tahallisuuden arviointia, koska siinä voidaan joutua huomioimaan tekijän subjektiivisia tulkintoja ja näkemyksiä.³⁵

Ratkaisun KKO 2023:90 yhteydessä voidaan varsin perustellusti argumentoida, että molemmat lähestymistavat olisivat johtaneet tahallisuuden täyttymiseen eikä tapauksen tosiseikasto edellyttänyt lähestymistapojen syvällisempää arviointia. Lähestymistapojen erot tahallisuusarviointissa havainnollistuvat epävarsinaisen laiminlyöntirikoksen tapauksessa, kun erityistä oikeudellista velvollisuutta ei pystytä suoraviivaisesti perustamaan yksinomaan tekijän muodolliseen asemaan. Tällöin lainkäyttäjän on tehtävä perusteellinen arvio siitä, miten tekijä ymmärsi erityisen oikeudellisen velvollisuuden perustavat seikat ja niistä johtuvan toimintavelvoitteen.

3.4. Törkeysarviointi

Törkeysarvioinnin osalta korkein oikeus arvioi alempien oikeuksien kanssa yhtenevästi, että B:n kärsimä taloudellinen vahinko, joka oli suuruudeltaan yli 15 000 euroa, täytti törkeää vahingontekoa koskevan rikoslain 35 luvun 2 §:n 1 momentin 1 kohdan, jonka mukaan vahingonteko on törkeä, jos vahingonteolla aiheutetaan erittäin suurta vahinkoa.³⁶ Ratkaisussa ei siis arvioitu laiminlyönnin törkeyttä itsenäisenä tekona vaan törkeysarvostelu ratkesi suoraan aiheutuneen seurauksen – taloudellisen vahingon – perusteella. Korkein oikeus ei myöskään

34. Ks. HE 44/2002 vp, s. 42 ja Nuutila 1996, s. 247–248.

35. Ks. KKO 2017:98; Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2019, s. 295–296 sekä tiivistetysti siitä, miten normatiivisen tunnusmerkistötekijän ymmärtämisen vaatimusta on käsitelty oikeustieteessä, ks. Koponen 2004, s. 272–275.

36. Lisäksi saman säännöksen 2 momentissa edellytetään, että vahingonteko on myös kokonaisuutena arvostellen törkeä.

törkeysarvioinnissaan tehnyt eroa sen suhteen, että vahinko oli aiheutettu laiminlyönnillä eikä aktiivisella tekemisellä.³⁷

Johtopäätöksensä korkein oikeus päätyi siihen, ettei hovioikeuden tuomion lopputulosta ole aihetta muuttaa, ja A:n syyksi luettiin törkeä vahingonteko.

4. Lopuksi

Ratkaisu KKO 2023:90 osoittaa, ettei laiminlyönnillä toteutettava tahallinen rikos ole ainoastaan teoreettinen mahdollisuus vaan se on reaalielämässä mahdollinen. Toisaalta ratkaisu ei anna liialti ohjeita siihen, miten kiperissä tapauksissa tahallisesta rikoksesta voidaan rangaista epävarsinaisena laiminlyöntirikoksena. Tapauksen tosiseikastosta johtuen erityisen oikeudellisen velvollisuuden olemassaolon sekä syy-yhteyden ja tahallisuuden täyttymisen arviointi oli varsin suoraviivaista.³⁸ Ratkaisun KKO 2023:90 jälkeenkin on edelleen avoimena, millä edellytyksillä tahallisesta rikoksesta voidaan rangaista epävarsinaisena laiminlyöntirikoksena etenkin kiperissä tapauksissa. Selvennystä kaipaa erityisesti olosuhdetahallisuuden arviointi erityisen oikeudellisen velvollisuuden yhteydessä. Epäselvyyttä vallitsee sen osalta, kuinka tietoinen tekijän tulisi olla toimintavaroitteensa konkreettisesta sisällöstä vai riittääkö tietoisuus siitä, mihin erityinen oikeudellinen velvollisuus perustuu.

Kaarle Vuorinen

37. Laiminlyönnin itsenäisestä törkeysarvostelusta ks. Luoto 2023, joka on hahmotellut törkeysarvostelua tapon ja murhan tunnusmerkistöjen avulla.

38. Samoin Lauri Luoto, KKO 2023:90 – Laiminlyönnillä toteutettu vahingontekorikos, s. 323–327 teoksessa Mia Hoffrén (toim.), KKO:n ratkaisut kommentein II 2023. Alma Talent 2024, s. 325, joka on kuvannut ratkaisua KKO 2023:90 oppikirjaesimerkiksi tapauksesta, jossa tahallinen rikos voidaan lukea syyksi epävarsinaisena laiminlyöntirikoksena.